

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 14 – 1/2007.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_07/str1_07.pdf]

RECENSION:

NY MILITÄRHISTORIA MED MÄNNISKAN I CENTRUM

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (red.) 2006: Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Helsinki: Minerva. 349 sidor.

Sofie Strandén

Antologin *Ihminen sodassa* (direkt översatt ”Människan i kriget”) fick sin början 2004, då en grupp forskare med intresse för krigets historia började diskutera sitt förhållande till finländsk krigs- och militärhistoria. Dessa forskare har olika ämnesmässig bakgrund: sociologi, etnologi, konsthistoria, kvinnovetenskap och olika inriktningar på historia. Det framgår redan i förordet att det inte heller finns någon enhetlig teori som förenar skribenterna. Enligt redaktörerna för antologin, Tiina Kinnunen och Ville Kivimäki, är det nyfikenheten på kriget som fenomen som är den gemensamma nämnaren för artikelskribenterna. Det är människan och hennes erfarenheter i och av kriget som står i fokus, inte kriget och krigshändelserna. Tidsmässigt börjar inte skribenternas forskning vid det i efterhand så magiska datumet 30.11.1939, då vinterkriget inleddes, och den avslutas inte i och med att de forna vapenbröderna tyskarna drivits ut ur landet 1945. För att nå en djupare förståelse av kriget måste man enligt Kinnunen och Kivimäki gå utanför krigets tidsliga gränser, och rikta intresset både före och efter kriget. Kinnunen och Kivimäki betonar i förordet att det inte finns någon enhetlig eller gemensam bild av kriget. Trots att många människor har liknande erfarenheter och upplevelser av kriget, är det ändå alltid fråga om enskilda individer som verkade, kände och upplevde kriget eller saker i anslutning till det.

KRIGSHISTORIA ELLER MILITÄRHISTORIA – TRADITIONELL ELLER NY

Termen *sotahistoria* är svår att översätta, vilket också framgår i förordet. I engelska och svenska finns ordet *military* respektive *militär*, medan finskan saknar ett ord med

samma betydelse. Det finska ordet för begreppet som avses är alltså *sotahistoria*, och det täcker egentligen två termer på svenska, militärhistoria och krigshistoria. I engelskan används begreppet *military history*. Enligt Kinnunen och Kivimäki är begreppen krigshistoria och militärhistoria inte heller alldeles lämpliga som benämning på den nya forskningen om kriget. Begreppen har en barlast i och med att de syftar på tillämpad vetenskap, där syftet varit att komma fram till hur man ska bli bättre på att kriga. Enligt dem är det Joanne Bourkes definition *ny militärhistoria* som bäst fungerar som övergripande term. I en diskussion med en av skribenterna i boken, historikern Anders Ahlbäck, framhöll denne att ny militärhistoria är den bästa benämningen på forskningsfältet som boken avser, alltså forskning som inte handlar om enbart krig och krigstider, utan även i en bredare mening om den militära sfären i samhället och militära aspekter i civila och fredstida samhällen. Termen krigshistoria kan användas för vissa artiklar i boken när innehållet uttryckligen handlar om krigets historia, medan termen militärhistoria bör användas när det är fråga om militär i ett större sammanhang. Hur man använder begreppen måste enligt honom avgöras från fall till fall.

I Finland har den historiska forskningen om andra världskriget främst riktat in sig på den politiska historien. Klimatet för nya synvinklar och angreppssätt har inte varit alltför gynnsamt, vilket enligt Kinnunen och Kivinen lett till att krigs- och militärhistorien har lämnats utanför nyare teoretiska och metodologiska diskussioner. Boken är i grunden kritisk mot den traditionella krigs- och militärhistorien, utan att för den skull vilja underminera deras betydelse eller ifrågasätta deras existensberättigande. Ambitionen är att finna andra förklaringsmöjligheter på samma fenomen som den traditionella krigs- och militärhistorien studerar. Att klimatet inte är alltför tillåtande för andra infallsvinklar än de traditionella tycker jag mig ana bland annat i brasklappen Kinnunen och Kivinen skriver som avslutning på sitt förord: ”Vi hoppas att vår bok inte ses som ett angrepp på den traditionella krigs- och militärhistorien, att vi inte uppfattas ’skjuta skarpt’ eller att ’historiekrigets’ parter förskansar sig i sina löpgravar. I stället är målet med boken en utvidgad krigs- och militärhistoria, som både uppmuntrar diskussionen om forskningen och som vidgar vår bild av den mänskliga erfarenheten i och av kriget” (min översättning).

Enligt Kinnunen och Kivinen har nyare vindar börjat blåsa inom krigs- och militärforskningen, och utanför Finland har mera även så kallade vanliga människor blivit föremål för krigs- och militärhistorikernas intresse. Kön-, kultur- och vardagshistoria har liksom social-, samhälls- och psykohistoria fått ett fotfäste vid sidan av den mer traditionella krigs- och militärhistorien. Även finländska forskare har intresserat sig för denna nya krigs- och militärhistoria, men ämnesinriktningen är ännu i sin linda. Föreliggande bok, *Ihminen sodassa*, är den första samlade vetenskapliga boken som anlägger synvinklar från ny militärhistoria på andra världskriget i Finland. I boken presenteras forskning om myter, kön, fantasier, vardag, känslor, mentaliteter och minne, allt i anslutning till människan i kriget.

MÄNNISKAN I KRIGET

Boken är indelad i fem avsnitt. Det inledande avsnittet om utgångspunkter för den nya militärhistorien presenterar tre ingångar i den nya militärhistorien. Professor Joanna Bourke ger en översikt över den nya militärhistorien i relation till traditionell krigs- och militärhistoria. Hon visar var tyngd- och utgångspunkterna för forskningen inom den nya militärhistorien ligger. Bland det viktigaste är att den tar in idéer från andra ämnesområden, som bland andra antropologi, psykologi, köns- och litteraturvetenskap. Bourkes artikel baserar sig på angloamerikansk forskningstradition, och finns även publicerad på engelska, ”New Military History” i *Palgrave Advances in Modern Military History* (Matthew Hughes & William J. Philpott (eds.) 2006).

Professor Juha Siltala ger en introduktion i psykohistorisk forskning om krig, och han ser på kriget ur ett mänskligt beteendeperspektiv. Psykohistoria innebär i korthet att man använder sig av beteendevetenskapliga teorier för att omfatta ett historiskt fenomen. Med hjälp av detta grepp kan man studera bland annat våld och grupp-beteende även under krigsförhållanden. Ville Kivimäki har koncentrerat sig på den tyska militärhistoriens utveckling från mera traditionell historia till dagens intresse för krigets erfarenhetshistoria. Inom erfarenhetshistoria studerar man bland annat historiska aktörers förståelse av sig själva och det de omges av. Här blir även minnet av erfarenheterna och det så kallade kollektiva minnet viktigt.

De fyra följande avsnitten behandlar olika delar av kriget. Bokens andra avsnitt handlar om förberedelserna inför kriget. Tuomas Tepora skriver om Finlands flagga som offersymbol, Anders Ahlbäck studerar den finländska militära utbildningen på 1920–1930-talen och Sirpa Kähkönen skriver om Finlands väg till fortsättningskriget. Avsnitt tre handlar om männens krig, där finskans pluraländelse (”Miesten sodat”) visar att det egentligen är fråga om olika krig, vilket alltså återknyter till förordet där det sades att det inte finns *ett* krig, utan många. Arto Jokinen granskar mansmyten i krigets tjänst, officerarna i staben i St. Mickel studeras av Mikko Karjalainen, medan Kati Mustolas artikel behandlar homosexualitet under kriget. Ville Kivimäki studerar dödandet som en del av soldatens krigserfarenhet, och hur man i efterhand behandlade minnet av detta. Det fjärde avsnittet ger utrymme bland annat för kvinnors krigsupplevelser. Här skriver Sonja Hagelstam om brevväxlingen mellan två makar där mannen befinner sig vid fronten och kvinnan hemmavid, och hur de försöker upprätthålla parrelationen med hjälp av breven. Ilona Kempainen analyserar hemmafrontens både konkreta praktiker i anslutning till döden och deras ideologiska förhållning till den. Både Marianne Junila och Anu Heiskanen studerar finländska kvinnornas handlingar och erfarenheter av de moraliska krav som ställdes på dem under kriget med konkreta exempel i finländska kvinnors relation till tyska män både i Finland och i Tyskland. Det avslutande avsnittet behandlar på olika sätt minnen efter kriget. Riitta Kormanen studerar natursymboliken i krigsmminnesmärken. Kaarle Sulamaa granskar veteranernas efterkrigstida verksamhet, och Tiina Kinnunen ger en studie av bilden av lottorna utgående från filmen *Lupaus* (Löftet). Det sista bidraget i boken är skrivet av Jaana Loipponen och handlar om änkor efter stupade soldater.

NY MILITÄRHISTORIA SOM TVÄRVETENSKAPLIGT ÄMNE

Av bokens alla artiklar är det Joanna Bourkes artikel som intresserar mig mest, vilket, med tanke på att hon är en av de ledande forskarna inom ny militärhistoria, inte är särskilt förvånande. Att hon väckte mitt intresse beror inte bara på detta, utan även på att det hon skriver om stämmer så väl överens med tankesättet inom folkloristiken som ämnesområde, och inom oral history. Tvärvetenskaplighet i form av rikliga lån av teorier från angränsande ämnen, användningen av antropologiska metoder, strävan efter att göra en tät beskrivning av studieobjektet och framför allt intresset för den lilla människan blir här en gemensam nämnare som dock inte uppmärksammas i boken. Som historieinriktad folklorist behöver jag knappast säga att Bourkes beskrivning av den nya militärhistorien tilltalar mig. När jag läser vidare i Ville Kivimäkis text om att människornas erfarenheter ställs i centrum blir jag mer och mer övertygad om att dessa historiker har sett samma ljus som jag och andra folklorister. Det jag upplever i läsningen är delvis att detta inte är särskilt nytt, eftersom det redan finns detta angreppssätt inom oral history och folkloristiken. Flera av artiklarna innehåller hänvisningar till oral history, utan att denna studieinriktning ens omnämns i förordet, än mindre får utrymme i en egen teoretisk inledningsartikel vid sidan av ny militärhistoria, psykohistoria och erfarenhetshistoria. Detta upplever jag som en brist i en annars i det stora hela mycket gedigen samling artiklar.

Eftersom den nya krigs- och militärhistorien är mycket tvärvetenskaplig tycker jag det vore naturligt att även kasta några blickar mot folkloristiken. Vi kunde bistå med bland annat kunskap om intervjuteknik, d.v.s. materialinsamling, vi kunde bidra med källkritiska tankegångar i form av reflexivitetsproblematiken och vi kunde erbjuda gedigen kunskap om något som varit ett av folkloristikens expertisområden under många år: personliga erfarenhetsberättelser, där man studerar just den lilla människan och hennes erfarenheter av allt vad livet har att erbjuda.

Jag upplever att det lagts ner mycken möda i arbetet med boken, och helhetsintrycket är synnerligen gott. Redaktörerna har bemödat sig om att skriva kortare presentationer av artiklarna i förordet och i början av varje avsnitt, och i slutet av boken får man en välbehövlig författarpresentation. Något som enkelt kunde ha gjorts för att öka användbarheten av boken är en källförteckning efter varje artikel eller i slutet av boken. Nu står källorna endast i fotnoterna, vilket gör det svårt att söka efter vissa författare och titlar av särskilt intresse.

Det tvärvetenskapliga greppet inom ny krigs- och militärhistoria är enbart positivt, och boken *Ihminen sodassa* ser jag som ett viktigt bidrag till krigs- och militärhistorieforskningen i Finland. Eftersom boken går utanför historieämnets gränser har många studenter och forskare inom många andra discipliner glädje och nytta av boken. Tyvärr är boken tillgänglig endast på finska, vilket medför att det är svårare att nå utanför landets gränser.

LITTERATUR

HUGHES, MATTHEW & PHILPOT, WILLIAM J. (eds.) 2006: *Palgrave Advances in Modern Military History*. Basingstoke: Palgrave.

FM Sofie Strandén skriver doktorsavhandling i folkloristik vid Åbo Akademi om hur erfarenhet av krig framställs i veteraners och lottors berättande för henne.